
Millî Şehit Kaymakam Kemal Bey Halit Erkiletliođlu

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında Osmanlı İmparatorluğu adına Bahriye Nazırı Rauf Bey tarafından, Limni adasının Mondros Limanı'nda demirli Agamennon zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı imzalanan Mondros Mütarekesinden sonra İstilâcı devletler tarafından Ermeni tehciri meselesi gündeme getirilmiş ve ilk dava olarak Yozgat tehciri mahkemeye taşınmıştır. Mahkemede de tehcir sırasında Boğazlıyan kaymakamı ve aynı zamanda Yozgat mutasarrıf vekili görevlerini yürütmekte olan **Mehmet Kemal Bey** tehcir uygulamasının tek sorumlusu olarak Topun ağzına konulmuştur. Oysa ki Kemal Bey'in İttihat Terakki hükümetinin Osmanlı ülkesinin birçok yerinde isyan ve şekavet olaylarına karışan Gregoryen Ermenileri eylem yapamayacakları yerlere yani Osmanlı Devleti'nin Halep, Şam gibi vilâyetlerine göç ettirmek üzere aldığı tedbirleri uygulamaktan başka bir kabahati yoktur. Kemal Bey sevkiyatı yürütürken bir yandan da devam etmekte olan isyanları da bastırmak zorunda kalmıştı. İsyânların ve sevkînin aynı zamanlarda gelişmesi, Kemal Beyin faaliyetlerinin yanlış algılanmasına sebep olmuş ve katliam söylentilerine yol açmıştır. Sevk edilen Ermeniler 'in yollarda firar etmelerinden veya bazı kolluk görevlilerinin aşırı uygulamalarından doğan olaylar da, söylentileri pekiştirmişti. Ayrıca bazı Ermeni mallarının yağmalandığı şeklinde söylentiler de çıkmıştı.

Kemal Bey, Boğazlıyan kaymakamlığı sırasında Ermeniler 'in tehciri ve öldürülmelerinden sorumlu olduğu şikâyeti ile Aralık ayının ortalarında tutuklandı. Kemal Bey'le beraber yargılanmak üzere Yozgat vakıflar memuru Feyyaz Ali Bey ile tehcir esnasında Yozgat Jandarma Kumandanı olan Binbaşı Tefvik Bey de tutuklanarak Polis Müdüriyeti'nde (Sansaryan Han) sorgulanmışlardır.

Mahmud Hayret Paşa başkanlığındaki Sıkıyönetim Mahkemesi'nde 5 Şubat 1919'da başlayan "Yozgat tehciri" davasında Kemal Bey ve arkadaşlarının savunmasını yedi avukat üstlenmiştir. Tehcir esnasında öldürüldüğü ve mallarının gasp edildiği ileri sürülen Ermeniler, mahkemede vekâleten temsil edilmişlerdir. Müdahil avukatlar olarak anılan bu kişiler, zanlılar aleyhinde suçlamalarda buldukları gibi, yalan yanlış iftiralarla mahkeme heyetini de etkileyebilmişlerdir.

Sıkıyönetim Mahkemesi'nin yargılama sürecinde Kemal Bey ve arkadaşlarının isimlerini verdikleri ve dinlenmesini istedikleri şahitlerden yalnızca İstanbul'da bulunanların dinlenebileceğine karar verilmiştir. Bunlar da sadece 3 kişidir. Aleyhteki 22 şahitten 14'ü Ermeni, 1'i Rum ve 1'i İngiliz'dir. Şahitlerden 15 tanesi duyduklarını nakletmekte veya görmüş gibi anlatmaktadırlar. Hatta bir tanesi açıkça yalan söylediğini belirtmektedir.

İlk duruşmada önce soruşturma kararnamesi, ardından Savcı Sami Bey tarafından okunan iddianamede, Ermeni örgütlerinin, ülke topraklarından bir bölümünde bağımsızlık elde etmek için çalıştıklarını, savaş sırasında isyan çıkardıklarını ve ordunun hareketlerini engellediklerini söyledi. Ancak tehcir kararının da ağır olduğunu, insafsızca uygulandığını ve görevlerini kötüye kullananlar yüzünden, feci sonuçlar doğurduğunu ileri sürdü. Göç ettirilen Ermenilerin mallarının ve paralarının gasp edildiğini, sevkiyatlarının düzenli yapılmadığını, bazılarının tecavüze uğradığını, bazı memurların bütün bunlara kayıtsız kaldıklarını vurguladı.

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Mahkeme başkanı Mahmud Hayret Paşa, Savcının iddianameyi okumasından sonra Kemal Beyden Yozgat tehcirini anlatmasını istemiştir.

Olağanüstü mahkemenin Yozgat davasını kısa sürede tamamlayamaması, eleştirilere yol açmıştı. Sadrazam Tevfik Paşa, mahkemenin yetkilerinin genişletilmesi için Padişaha başvurduysa da kabul görmedi. Tevfik Paşa istifa etti ve yeni hükûmeti 4 Mart 1919'da İttihatçı karşıtı ve İtilaf Devletleri'ne yaranma politikasının sahibi **Damat Ferid Paşa** kurdu.

Kararnâme ile mahkemenin başkanlığına önce Ali Fevzi Paşa getirilmiş, ancak Paşa'nın kısa süre sonra istifa etmesi üzerine görev **Mustafa Nazım Paşa'ya (Nemrut Mustafa)** verilmiştir. Yine bu duruşmada savcı yardımcısı **Haralambos**, Kemal ve Tevfik Beylerin Yozgat'ta meydana gelen olayların failleri olduklarını iddia ederek idamlarını talep etti.

Kemal Beyin savunmasını avukatı Selahaddin Bey yaptı. Selahaddin Bey önce Ermeni meselesinin tarihçesini anlattı ve yapılan tehcirin özel bir kanunla yapıldığını, tehcir sırasında da bazı saldırıların olduğunu, fakat bunun Kemal Beyle ilgisinin bulunmadığını savundu. Kemal Beyin cezalandırılmasına dayanak gösterilen Ceza Kanunu'nun 56. maddesinin tarafları silahlandırarak öldürmeyi içerdiğini, hâlbuki tehcirde böyle bir şey yaşanmadığını belirtti. Yine ilgili maddenin kasten fesat çıkarılarak karşılıklı kırıma neden olmayı içerdiğini, oysa tehcirin kanun ve emirle yapıldığını ve kanuna uymanın zorunluluk olduğunu belirtti. Avukatlar, tehcir öncesi isyan ve kırımların varlığını herkesin kabul ve savcının da iddianamede bunu beyan ettiklerini, Ermeni avukatların ise bu katliamları tehcire karşı yapılmış hareketler gibi göstermeye çalıştıklarını söylediler. Ermeniler'in devlete karşı ayaklandıklarını ve Türk halkını katlettiklerini belirten avukatlar, tehcir sırasında meydana gelen olayların kesinlikle imha amacı taşımadığını söylediler. Müvekkillerinin isyan halindeki Ermeniler'i tenkil etmekle vazifesini yaptığını ve bu çetelerin hâlâ o bölgede bulunduğunu söyleyerek müvekkillerinin beraatini istediler.

Mahkeme başkanı Nemrut Mustafa Nazım Paşa avukatlardan sonra Kemal Beyi savunmaya davet etti. Kemal Bey; **Ermeniler'in asırlardan beri Osmanlı Devleti'nin himayesi altında, giderek artan bir refah içinde yaşadıklarını ve kendilerine adaletle hükmedildiğini, fakat son zamanlarda istiklâl davasına kalkışarak ülkeyi kargaşaya sürüklediklerini** söyledi. Meşrutiyetle birlikte hukukî eşitliğin gereği olarak bütün unsurların elele yaşaması gerekirken, Ermeniler'in bunu yeterli görmediklerini ve devletin savaşa girmesini fırsat bilerek, dış güçlerin tahrikiyle ülke savunmasını zora sokacak hareketlere giriştiklerini vurguladı. Dönemin hükümetinin güvenliği sağlamak ve ülkeyi korumak için, sevk ve iskân kanununu çıkardığını ve bu mahkemenin de sevk sırasında meydana gelen cürümleri işleyenleri yargıladığı için öneminin arttığını söyledi.

Bu davanın konusu olan olayların, yalnızca meydana geldiği yer ve tarzının değil, meydana geliş sebepleriyle de ele alınması gerektiğini belirterek, Ermeniler'in Dünya Savaşı sırasında devlet ve millet aleyhine takındıkları zalimce tavrı anlattı. Kemal Bey, Türklerin hiçbir zaman "sorumlu ve zalim" olmadıklarını, fakat Ermenilerin bağımsızlık kazanmak maksadıyla yüz binlerce masum Türk'ü katlettiklerini, bunun da Müslüman halkı tahrik ettiğini belirtti.

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

Yozgat'tan sevk edilen bazı Ermeni kabilelerinin, asker kaçaklarının saldırısına uğradığını söyleyerek, yenilginin ülkemize karşı oluşturduğu olumsuz havayı durdurmak için kurban verilmesinin yanlış olacağını vurguladı.

Hayatında doğruluktan ayrılmadığını ve vicdanına kesinlikle kan lekesi sürdürmediğini söyleyen Kemal Bey, Ermenilere karşı tecavüze kalkışanları askeri mahkemeye verdiğini ve kendisi için 56. maddenin uygulanması yolundaki talebin izahı olmadığını belirtti. Bu maddenin birinci fıkrasında halkın birbiri aleyhine silahlandırılarak karşılıklı kırıma yöneltmenin söz konusu olduğunu, oysa mahkemede buna dair hiçbir şeyin cereyan etmediği gibi, böyle bir durumun olmadığını söyledi. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da gasp, yağma, tahrip ve öldürmeye sevk fiillerinin yer aldığını belirterek bunun kendisi için uygulanamayacağını ifade etti. Zaten kendisinin bu suçları işleyenleri mahkemeye sevk ettiğini ve aksini belirten bir şahit olmadığını vurguladı ve mahkemeden adalet isteyerek savunmasını tamamladı.

Böylece iki ay süren yargılama sonunda, Mahkeme, Kemal ve Tevfik Beyler hakkındaki kararını 8 Nisan 1919 günü verdi. İddia, ifade ve savunmaların incelenmesinden sonra zanlılar ve vekillerinin beraat istekleri reddedilerek Kemal Bey idam, Tevfik Bey de 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı

Mahkemenin kararı taraflara duyurulmadan önce, Padişahın onayına sunulmuş, fakat Padişah, Damat Ferid Paşanın baskılarına rağmen, mahkeme kararını yeterli görmeyerek Şeyhülislamdan fetva istemiştir. **Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ise, yargılama hak ve adalete uygun ise kararın şeriata uygun olacağı yolunda fetva vermiştir.** Padişah bunu yetersiz bularak, Şeyhülislamdan kesin hüküm taşıyan yeni bir fetva istemiştir. Fakat daha fetva gelmeden, hükümetin baskısıyla Padişah 10 Nisan tarihinde kararı onaylamıştır.

Anlaşılabileceği gibi, sıkıyönetim mahkemesinin adil olmayan bir yargılama sonucunda verdiği siyasi karara kimse ortak olmak istememiştir. Çünkü aylardır Ermeni tehciri ile ilgili meseleleri peşin hükümlü olarak çözmesi beklenen mahkemeden başka bir sonucun çıkması mümkün değildi. Padişah da, dönemin siyasi havası ve İtilaf Devletleri'nin baskısı sebebiyle kararı onaylamaktan başka çare bulamamıştır.

Kararın tebliğinin ardından doktor muayenesinden geçirilen Kemal Bey, abdest alıp namaz kıldıktan sonra infaz alanı olan Bayezid Meydanı'na götürüldü. Saat 19.00 sıralarında infaz alanına çıkarılan Kemal Bey, meydanı dolduran kalabalığın önünde hakkında okunan idâm fermanını sükûnetle dinledi. Usulen son sözü sorulunca da halka hitap etmeyi tercih etti. Kendisinin bir Türk memuru sıfatıyla aldığı emri yerine getirdiğini, vicdanen müsterih ve masum olduğunu vurgulamış ve "Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Eğer buna adalet diyorlarsa kahrolsun böyle adalet!" şeklinde haykırarak sözünü "Yaşasın millet" diyerek bitirmiştir. Kemal Bey, çocuklarını millete emanet ettiğini söyleyerek, vasiyetnamesini ilgililere vermiştir.

Kemal Beyin son sözleri ve ardından idâmı, meydanı dolduran Türklerin üzüntüsüne, Ermenilerin ise sevinç gösterisine yol açmıştır. Kemal Beyin idâmı, Türk milletinin cezalandırılması gibi bir duyguya yol açmış ve milli kahraman olarak nitelendirilmiştir. Bu yüzden cenazesini yalnızca ailesi değil, bütünüyle Türk halkı sahiplenmiştir. Cenazesi, önce Kadıköy'e götürülmüştür. Ertesi gün tabutu Türk

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.

bayrağına sarılarak, cenazesi aralarında askerlerin ve üniversite öğrencilerinin de bulunduğu kalabalık bir halk kitlesi ile kaldırılmıştır.

Mecidiye Dergâhı Şeyhi Münib Efendi tarafından idare edilen cenaze töreninde, Tıbbiyeli öğrenciler tarafından hararetli konuşmalar yapılmış ve Kemal Bey'e lâyük görülen âkıbet kınanmıştır. **Cenaze, heyecanlı kalabalığın eşliğinde Kadıköyü Kuşdili Çayırı'ndaki Mahmud Baba Türbesi'nde defnedilmiştir.**

Sonuç olarak; Ermenilerin, Osmanlı Devleti'nin birçok meseleyle uğraştığı en sıkıntılı günlerinde özellikle Anadolu'da isyan, soygun, şekavet olayları çıkararak ve birçok Türk'ün kanını dökerek devlete ihanet etmeleri üzerine İttihat Terakki Hükümeti'nce üç maddelik "Tehcir Kanunu" çıkarılmıştı. Kanunun uygulanması sırasında o günün şartlarında yaşanan bazı olumsuzlukların bütün faturasının bu idealist adama çıkarılması ve peşin hükümlü bir mahkeme tarafından şehit edilmesi aradan 100 sene geçmesine rağmen halen vicdanlarda kanayan bir yara olarak önemini muhafaza etmektedir.

Ancak bu dramın bir olumlu sonucu vardır ki o da Osmanlı kamuoyu devletin bu ayıbını asla kabullenmemiş ve Anadolu'da filizlenmeye başlayan "Millî Mücadele" hareketine inanmış ve desteklemeye başlamıştır. Kısaca Kemal Bey şehadetiyle bile Türk varlığının devamına hizmet etmiştir.

©Tüm hakları saklıdır. Yazılı izin alınmadan basılamaz, çoğaltılamaz, kopyalanamaz, dağıtılamaz. Sadece kaynak göstermek kaydı ile atıfta bulunulabilir.